S MARGINE U SRIDU,
Nenad Veličković, *KARAKAZANDŽILUK. Srpski nacionalizam u akademskoj književnoj kritici o djelima pisaca iz Bosne i Hercegovine*, Travnik: Dram radosti, 2024, 244 str.

Nenad Veličković, profesor na Odsjeku za književnosti naroda Bosne i Hercegovine Filozofskog fakulteta u Sarajevu, u knjizi *Karakazandžiluk* donosi zbirku svojih kritičkih ogleda, pisanih tokom posljednjih dvadesetak godina, o srpskom nacionalizmu u akademskoj književnoj kritici. Knjiga je objavljena 2024. godine u izdavačkoj kući Dram radosti (Travnik) i štampana je u 300 primjeraka. Tema knjige jasno je naglašena u podnaslovu *Srpski nacionalizam u akademskoj književnoj kritici o djelima pisaca iz Bosne i Hercegovine*. Kroz devet poglavlja – od kojih se tri odnose na Ivu Andrića, dva na Branka Ćopića te po jedan na Petra Kočića, Vladimira Kecmanovića, Vojislava Lubardu i Miroslava Toholja – i deskriptivnu analizu književnokritičarskog diskursa Veličković pokazuje kako su djela navedenih pisaca interpretirana, redefinirana i instrumentalizirana u srpskoj akademskoj i književnoj javnosti s jasnim ciljem da se stave u službu nacionalizma.

U pogledu samog naslova *Karakazandžiluk* Veličković uvodi ovaj termin kao metaforu za fenomen zamjene kritičkog, naučnog valoriziranja književnog djela s nacionalističkim diskursom o Bosni i Hercegovini kao posebno definiranom geografskom području – zemlji vječite mržnje i mraka – *tamnom vijaletu*, *karakazanu*. S tim u vezi želim napomenuti da Veličkovićeva knjiga nema ambiciju da bude sveobuhvatna (h)istorija *karakazandžiluka* (nastojanja srpske akademske književne kritike da ideološki instrumentalizira književnost u korist *nacionalne stvari* u BiH) niti u potpunosti rasvjetljava sam fenomen kreiranja i upotrebe ovog koncepta *dugog trajanja*. Tematski, vremenski i kontekstualni okvir Veličkovićeve

knjige određen je njegovim ličnim (profesionalnim) angažmanom u polju književne kritike u zadnjih dvadesetak godina, što je period "zrelog" institucionaliziranog etno-nacionalizma u kulturno-naučnoj sferi.[1] Upravo terminom *karakazandžiluk* Veličković precizno upućuje na "majstore filološkog fašizma" (akademsku zajednicu) podno "Brda za razmišljanje" (Kalemegdana), gdje i danas gori plamen velikosrpske ideje. Motiv njegovih radova u knjizi je isti: potreba da se razobliči ideološki mehanizam koji književnost pretvara u oruđe nacionalizma.

Baveći se temom ideološke instrumentalizacije književnog teksta autor problematizira prisutni modernistički koncept *nacionalne književnosti* kao *vlasništva nacije* suprotstavljajući mu koncept književnosti kao prenosioca univerzalnih humanističkih vrijednosti. U primjerima zloupotrebe književnosti autor analizira ciljeve književne kritike u čijoj osnovi je ideološka intencija: svojatanje (nacionalizacija) pisaca, pretvaranje autora u "nacionalnu imovinu", revizionizam i iskrivljeno čitanje prošlosti te instrumentalizacija književnosti u dnevnopolitičke svrhe. Utemeljenost Veličkovićeve analize u razotkrivanju praksi i mehanizama kojim se služi ovakva književna kritika bazira se na dosljednoj primjeni metodološkog okvira književne kritike – otuda polemički duh autora prate rasprave o teorijskim okvirima, etici i estetici, originalnosti kao kriterijima vrednovanja književnosti te insistiranje na naučnim standardima, naročito na objektivnosti i argumentiranosti rezultata. Veličković ukazuje na prošle prakse iz historije *karakazandžija* kao i na savremene manifestacije institucionaliziranog nacionalizma u književnosti – "akademsko šarlatanstvo" kao sinonim bilo za amaterizam, ideološki dogmatizam ili neku drugu izopačenost u nauci usljed pada naučnih standarda; birokratizaciju i činovničko valoriziranje nauke čvrsto (slijepo) zagledane u formu i kvantitet spram suštine i kvaliteta; oportunizam, konformizam, karijerizam akademske zajednice kao njen *raison d'etre*; i naposlijetku svrsishodnost same takve "nauke" i njenu

[1] U akademijama, na univerzitetima, fakultetima, katedrama, institutima, odnosno kada je isti postao *mainstream* progovor među akademicima, profesorima, književnim kritičarima, i samim književnicima.

korisnost za društvo, postavljajući pitanje koliko je takva književnost doprinijela radikalizaciji srpskog društva.

Kroz siže poglavlja Veličkovićeve knjige pokušat ću dati i sinopsis svakog dijela knjige s naglaskom na centralnu argumentaciju i glavne rezultate autorove analize.

Autor u poglavlju pod naslovom "Srbi, rat i Sarajevo. Neideološko čitanje kao ideološka strategija, i obratno" daje analizu prikaza polariziranih čitanja dva ratna romana o Sarajevu, Veličkovićevih *Konačara* i romana *Top je bio vreo* Vladimira Kecmanovića. Te polarizirane reakcije ukazale su, po autoru, na upliv ideologije – tačnije nacionalističke perspektive – u kritičko vrednovanje samog djela, prijeteći da time iskrive *ispravnost* njegovog čitanja. Također, polazeći od činjenice da i autor može pisati iz nacionalističkih pobuda, što je suprotno cilju književnosti kao humanističke nauke, Veličković u ovom poglavlju knjige polemizira s onom naučnom kritikom i teorijom, koja u svom tobože nadideološkom čitanju, a navodno braneći slobodu književnosti, osporava *etičko* propitivanje književnog djela. Nasuprot tome, Veličković ukazuje na potrebu postojanja svijesti o fikciji kao sredstvu ideološkog angažmana i shodno tome ističe stav da fikcija u književnom djelu ne može biti oslobođena suda etike. Ukoliko je *apriori* oslobođena suda etike, odnosno humanističkog prosuđivanja i moralnog svjetonazora, književna fikcija, smatra autor, slobodna je interpretirati stvarnost o kojoj piše kako želi, oslobođena svake odgovornosti prema činjenicama te stvarnosti pa se tako pojavljuje kao idealno sredstvo ideološkog angažmana. Otuda veliki broj onih književnih kritičara koji svjesno brane ideološke (nacionalističke) književne uratke rado odbacuje kriterij etike ističući estetiku kao jedino sredstvo kojim se valorizira fikcija. Kroz minuciozno i kritičko čitanje Kecmanovićevog romana *Top je bio vreo* Veliković pokazuje kako je autor romana fabricirao činjenice iz konteksta ratnog Sarajeva koje ne odgovaraju historijskim činjenicama kako bi reducirao složenu historijsku situaciju na prostu nacionalističku matricu viktimizacije, traumatizacije i relativizacije odgovornosti.

Veliki dio ovog poglavlja posvećen je i predstavljanju ideološkog čitanja i njegovog romana *Konačari*, koji je u tri negativne književne kritike bio proglašen nacionalističkim, i to kao *antibošnjački* u dvije recenzije iz Sarajeva 1995, te u nešto kasnijoj kritici iz Beograda kao *antisrpski*. Veličković ovu kontradiktornost (antibošnjački i antisrpski u isto vrijeme) objašnjava (banalnim) nacionalizmom samih kritičara. Ne tvrdi da njegovo djelo nije bilo lišeno ideološkog pogleda – jugoslavenskog, za koji smatra da je antinacionalistički – ali je, tvrdi, etički bilo postavljeno kao antinacionalističko i antiratno odnosno humanističko traženje izlaza (glavnih junaka njegovog romana) iz kolopleta nacionalističkih strasti koje su kolale ratnim periodom u BiH (1992-1995) kao historijskim kontekstom romana.

Pitanje etike autora i uloge recenzenata, odnosno književnih kritičara u nešto se drugačijem modelu pojavljuje i u narednom poglavlju knjige. Kritički prikaz romana *Vaznesenje* Vojislava Lubarde u poglavlju koje nosi naziv "Lažnesenje" ukazuje na simbiozu između nacionalizma književnika i književne kritike, objašnjavajući kako jedan šovinistički pamfletistički uradak može, kad to politika vremena zahtijeva, dobiti prestižnu nagradu *NIN*-a. Veličković ispituje tačnost ocjene pozitivne kritike Lubardinog romana kao modernog romana pisanog *raskošnim andrićevsko-selimovićkim stilom s polifonijskom strukturom i epskim zamahom* te objašnjava razloge zašto su kritike bile tako velikodušne a neopravdane. U detaljnoj i naširoko napisanoj kritici Veličković pokazuje da je ideja romana – historijske žrtve, mučeništva i iskupljenja srpskog naroda – klišeizirana i već iscrpljena u Ćosićevim i sličnim nacionalističkim uratcima iz 1980-ih, da se *andrićevsko-selimovićka stilska raskoš* zaustavila na Lubardinoj verbalnoj redundanciji, odnosno pretjeranom (papagajskom) ponavljanju jednih te istih negativnih epiteta, a polifonijska struktura savršeno se stopila sa srpskom nacionalističkom. Veličković objašnjenje zašto je jedan estetski siromašan roman proglašen remek-djelom, rame uz rame sa Andrićem i Selimovićem, nalazi u ideološkim razlozima. Roman jasno definira neprijatelje (*Turci, poturice, šokci, ustaše, Austrijanci, komunisti*) i prijatelje srpskog kolektiva (*četnike*) i u svojoj cjelokupnoj ideološkoj jednostranosti

predstavljao je savršeno upotrebljivo političko oružje, potvrđeno autoritetom nauke, koje je hitno trebalo spustiti u mase radi "viših" ciljeva proizvodnje i dehumanizacije neprijatelja.

"U žmiru božijem", trećem poglavlju, Veličković se opet bavi pitanjem etike kako autora tako i samih književnih kritičara kroz primjer ideološke cenzure ideoloških neistomišljenika u *epigonskoj praksi* savremenih institucionaliziranih književnih ideologa. Ideološki sukob, pri tom treba reći, ne podrazumijeva sukob dvije suprotstavljene ideologije, jer u biti ovdje je sukob između institucionalizirane nacionalističke ideologije koja vlada književnošću i naučno utemeljene književne kritike koja brani književnost od takve ideologije. U srcu polemike je knjiga Miroslava Toholja, koji je za fiktivnog lika u svom romanu uzeo stvarnu historijsku ličnost a potom, rastavši se s historijskim kontekstom i činjenicama, od kolaboratora fašista napravio nacionalnog junaka shodno sopstvenim političkim ciljevima revizionizma. Kritičarka Toholjevog romana, Jasmina Ahmetagić, pored toga što je osporila estetsku vrijednost romana, istakla je upravo etički argument kao upitan, odnosno ustvrdila da je autor imputirao svoje ideološke ciljeve u fikciju romana svodeći kompleksnost lika na jednu ideološku nacionalističku dimenziju. Dva recenzenta *Književne historije*, časopisa kojem je upućen spomenuti književno-kritičarski osvrt autorice, dali su negativne recenzije ocjenjujući njen tekst ideološkim. Da bi pokazao utemeljenost kritike etičkog argumenta Jasmine Ahmetagić, Veličković donosi historijske dokumente, sudsku dokumentaciju sa suđenja stvarnoj historijskoj ličnosti koja je uzeta kao predložak fiktivnog lika Toholjevog romana, koje razmatra u historijskom kontekstu četničkih zločina i kolaboracije s talijanskim fašistima, a koji pokazuju raskorak stvarne historijske činjenične stvarnosti i fiktivne autorove dokazujući da je fikcija romana ideološki udešena po Toholjevim ideološkim premisama. Veličković, dakle, gore spomenute negativne recenzije prokazuje kao ideološki motivirane, pri čemu ističe njihove metodološke, teorijske promašaje kao i sami birokratizirani način zloupotrebe slijepih recenzija kao mehanizama za obračun sa akademskim neistomišljenicima. Veličković ovdje upozorava na upotrebe

"slijepih" recenzija, ne samo kao oblika birokratizacije nauke u smislu valorizacije znanja kroz kvantifikaciju, već i njihovu instrumentalizaciju u odbrani ispolitizirane književnosti, pri čemu je ideološka podobnost glavni "naučni" kriterij. Spram višestruko slijepih recenzija kao ideoloških i birokratiziranih alata, Veličković smatra da riječ recenzenta mora biti transparentna i, prije svega, kao naučni metod kvalitativne valorizacije književnog uratka, usmjerena na kritički dijalog s autorom.

Kao doprinos raspravi o ciljevima i posljedicama idejnog revizionizma putem književnosti i nauke o književnosti, čiji je akcenat na ulozi ideologizirane književnosti u modificiranju i čuvanju kolektivnog pamćenja, te njenom mjestu i funkciji unutar nacionalne kulturne baštine, u naredna dva poglavlja knjige Veličković se bavi revizionizmom književne kritike u slučaju Branka Ćopića. Veliki pisac je netom nakon svoje smrti postao predmetom ciljane orkestrirane kampanje koja je njegovo vrednovanje uštimavala i prilagođavala okolnostima konteksta i potrebama idejno-političkog momenta. Ćopićevu je smrt najprije disidentska (nacionalistička) beogradska opozicija, čiju su okosnicu činili književnici i akademici SANU-a, nastojala prikazati kao direktnu posljedicu Ćopićevog disidentstva i antikomunizma, istovremeno mu učitavajući *srpstvo* i *pravoslavlje*. Legitimizacija revizionističkog čitanja Ćopića od strane SANU-akademika nastavila se i danas. Doduše, u okolnostima institucionaliziranog nacionalizma i *mainstream* etabliranog revizionizma. Veličković ističe da je "Ćopić [je] nepresušno vrelo tema za akademska napredovanja i usavršavanja nacionalnih radnika" ukazujući na akademsku masprodukciju beskorisnog znanja. Revizionističko čitanje Ćopića Veličković sagledava kroz akademske članke o piscu objavljene u međunarodno priznatim zbornicima,[2] otvarajući temu pozicioniranja i odnosa akademskih djelatnika prema prisutnom revizionizmu u književnosti, potežući pitanje (zlo)upotrebe naučnih standarda, odnosno metoda i procedura na kojim se isto *čitanje* zasniva, kao i pitanje njegove korisnosti za samo društvo.

[2] Radi se o izboru tekstova iz serije zbornika radova o Ćopiću – *Ćopićev projekat* koji je nastao u saradnji i organizaciji Univerziteta u Gracu i Univerziteta u Banjaluci, 2012–2021.

U poglavlju "Protojerejična priča" autor daje kritički osvrt na interpretaciju Ćopića u radovima Olivere Radulović, profesorice sa Univerziteta u Novom Sadu,[3] koja Ćopića čita u biblijskom ključu učitavajući mu pravoslavlje kao *lightmotiv* njegovog socijalno i idejno angažiranog teksta. Ovakav "naučni" stav autorice Veličković propušta kroz lakmus papir znanstvene metodologije i ukazuje na teorijske (svjesno i manipulativno izvrtanje složenih teorijskih koncepata ili njihovo nerazumijevanje), činjenično-tekstualne (selektivan odabir priča i njihovo intertekstualno (ne)povezivanje) i kontekstualne promašaje (Ćopićev idejno-socijalni angažman u NOB-u i poslije) "hrišćanske propovjednice koja skrivena iza svoje titule i univerzitetskog zvanja afirmiše lična uvjerenja i učitava ih Ćopiću, skrivajući pravo značenje Ćopićevih pripovjedaka". Glede *naučnih* procedura pri objavi radova, a koje validiraju i atestiraju naučni rad kroz provjeru utemeljenosti istog u naučnim metodama, Veličković upire prstom i na (ne)odgovorno uredništvo "dva priznata Univerziteta u Gracu i Banja Luci" koje su isto mišljenje aminovale i na taj način doprinijele izgradnji "pouzdanog znanja" putem autoriteta institucija i kanonizaciji *hristijaniziranog* Ćopića.

Ista kritika na nepostojanje strogih naučnih standarda i procedura upućena je u poglavlju "'Zatočnik' u *Bašti sljezove boje*" gdje Veličković, kroz analizu radova objavljenih o Ćopiću u okviru pomenutog *Ćopićevog projekta*, ukazuje na psuedonaučni virus koji je zahvatio *akademske mase*. Ukazujući na raskorak, s jedne strane, između "naučnih" rezultata, odnosno čisto idejno-političkih ili čak ličnih vrijednosnih sudova autora koji Ćopiću učitavaju antikomunizam, pravoslavlje ili patrijarhalne vrijednosti, i metodoloških grešaka autora (kao u slučaju O. R. iz prethodnog poglavlja) te, s druge strane, izostanka odgovornosti urednika odnosno recenzenata, Veličković pitanje povezanosti *vanjskih* i *unutrašnjih* naučnih standarda svodi na "najamni odnos kvazinauke i gramzipolitike unutar kojeg za visoke

[3] Ono što apostrofira Veličković ističući javni angažman Olivere Radulović jeste da se O.R. u javnosti pojavljuje kao fakultetska predavačica, i predavačica na stručnim usavršavanjima, kao i autorica školskih čitanki i metodičkih priručnika, dakle kao autoritet u polju nauke te utjecajna kreatorica znanja.

standarde nauke nema ni mjesta ni potrebe". Akademske institucije postale su tek interesne zajednice svojih članova (književnih kritičara, profesora, urednika, recenzenata) "čiji je osnovni cilj očuvanje i uvećavanje privilegija kroz napredovanja stečena pisanjem za koje se osvajaju bodovi kroz prisustvo i učešće na mnogobrojnim konferencijama." Veličković svrsishodnost takvog čitanja Ćopića vidi "kao doprinos kulturnom inžinjeringu i oružju nacionalizma i mehanizma indoktrinacije u obrazovanju". Dobro za akademiju koja gubi sve skrupule – beskorisno za društvo.

U kojoj mjeri književna kritika, koristeći autoritet institucija iz kojih dolazi, može biti u službi nacionalizma na vlasti (konkretno u Republici Srpskoj) govori primjer ideološkog čitanja Petra Kočića u Republici Srpskoj. U poglavlju pod naslovom "Atonoto Kosovoto" Veličković kroz analizu školskog programa u čitankama za osnovnu školu u RS-u, zbornicima radova s naučnih skupova, ukazuje na selektivni pristup u reprezentaciji Kočićevog socijalnog i nacionalnog aktivizma gdje se ističe isključivo Kočićev angažman na nacionalnoj *srpskoj* stvari, a u potpunosti zanemaruje socijalni. Veličković smatra da je ta dihotomija vještačka, odnosno da se ta dva aspekta kod Kočića ne mogu odvojiti jedan od drugog – prešućujući jedno a naglašavajući drugo "ništa se ne laže, samo se ne govori cijela istina". Ovakvom trenutnom književno-kritičkom diskursu suprotstavlja jugoslavensku kritiku 70-ih u kojoj je dominirao ideološki diskurs koji je književnost posmatrao kroz prizmu klasne borbe, odnosno studije rađene u periodu socijalizma koje se javljaju kao kritika tadašnjih nacionalističkih tumačenja Kočića, a u kojima se upravo ističe socijalna komponenta Kočićevog javnog (književnog i političkog) angažmana. Kočićeva (socijalna) klasna kritika bogatih srpskih gazda tj. tadašnje elite srpskog nacionalnog pokreta usmjerena je na otuđenost ovog bogatog i privilegiranog društvenog sloja od naroda i njegovih socijalno-ekonomskih potreba – paralela bi se, upućuje autor, mogla povući i danas i lako preslikati na savremenu socijalno-ekonomsku zbilju RS-a. Otuda i revizionizam izveden autoritetom naučnih institucija kojim se Kočićev socijalni narativ, kao opasna i

subverzivna misao za vladajuću etnokratsku elitu u RS-u, trebao prilagoditi idejno-političkom, a nikako socijalno-ekonomskom momentu.

Tematski, idejni i sadržajni sukus knjige o *karakazandžiluku*, odnosno, ideološko-političkoj zloupotrebi pisaca iz BiH i njihovih književnih djela, Veličković zaokružuje trilogijom o Andriću. Što je pisac "veći" to je i borba za njega bitnija, žešća i duža sa duboko polarizirajućim efektima na književnu i vanknjiževnu zajednicu (društvo), pa stoga nije iznenađujuće da su, od tri poglavlja u knjizi koja se bave nacionalističkom reinterpretacijom i instrumentalizacijom književnog opusa i lika Ive Andrića, dva: "Kolac djelo krasi" i "Demonstracija kile" nastala direktno kao dio širih rasprava i polemika o Andriću koje se i danas vode.[4]

U "Kolac djelo krasi"[5] Veličković se bavi pitanjem da li postoji pogrešno srpsko nacionalističko čitanje Andrića koje pisca nastoji povezati s konceptom kolektivne traume, tačnije rečeno, konceptom viktimizirajućeg narativa srpskih nacionalista o vjekovnoj ugroženosti srpskog naroda kao homogenizirajućeg i mobilizirajućeg političkog sredstva. Pri tom upotrebljava istu metodologiju koju je Zoran Milutinović koristio u analizi bošnjačkog nacionalističkog diskursa o Andriću u svojoj knjizi *Bitka za prošlost*.

Veličković u ovom poglavlju prati strukturno nastojanje srpskih književnih kritičara i akademskih radnika u nacionalnim institucijama da, kroz ideološko čitanje Andrićevog opusa tematski vezanog za Bosnu, piscu učitaju željene *vrijednosti* kako bi ga iskoristili u konstrukciji narativa o kolektivnoj traumi srpskog naroda. Veličković ne tvrdi da je cijela srpska književna kritika takva, uzima radove Nikole Koljevića, Vuka Milatovića,

[4] Prva dva poglavlja o zloupotrebi Andrića u ovoj knjizi su Veličkovićeva reagiranja, odnosno polemičarski tekstovi koje je vodio sa Zoranom Milutinovićem, profesorom južnoslovenske književnosti i moderne književne teorije na Univerzitetskom koledžu u Londonu (UCL), nadovezujući se na šire rasprave o Andriću koje je potaknuo Milutinović sa svojom knjigom *Bitka za prošlost: Bošnjački nacionalizam i delo Ive Andrića* (2018).

[5] Naslov poglavlja "Kolac djelo krasi" je Veličkovićeva sarkastična aluzija na manipulativnu fiksaciju nacionalističkog narativa na Andrićev opis okrutnog kažnjavanja Radisava sa Uništa gdje se patnja pojedinca prevodi u simbolični prikaz stradanja cijelog kolektiva a zarad generisanja kolektivne traume. U podnaslovu ovog poglavlja dat je prijevod originalnog naslova rada "Srpski diskurs o Andriću" objavljenog na engleskom jeziku 2020.

Predraga Palavestre, Zorana Konstatinovića, Milana Bogdanovića, Izidore Sekulić i Đorđa Jovanovića, iz kojih navodi primjere površnog, proizvoljnog i tendencioznog čitanja Andrića "s ciljem da obrazuje javno mnenje u srpskoj javnosti o događajima u prošlosti koje se ne slaže sa savremenom istoriografijom" jer *srpski* Andrić "potpunije osvetljava istorijski proces nego mnogi istoričari". Iz ovakvog čitanja Andrića, navodi Veličković, saznajemo da je istorija Srba zapravo istorija genocida pod Turcima, Austrijancima, Nijemcima, ustašama (*vekovnim* srpskim neprijateljima), vjerno i (simbolično) ovjekovječena kroz stradanje Radisava sa Uništa. Sastavni dio ovog traumatološkog narativa je prikazivanje Bosne *tamnovilajetskim* bojama, kao zemlje duboke nacionalne podvojenosti, nepravde, mržnje i zlog usuda, u kojoj se neprijatelj i krvnik ocrtava jasno kroz opise patološke mržnje "degenerisanih muslimana" prema *čistom, stradalničkom,* srpskom kolektivu, pri čemu poziv na (osvetničku) pravdu stoji otvoren i prepušten pogodnom političkom momentu. Veličković pokazuje na analizi ovog narativa kako se on gradio i nadograđivao kroz generacije srpskih nacionalističkih ideologa u književnosti sve dok nije postao kanonom srpskog nacionalističkog čitanja Andrića na koji su se onda naslanjala druga književna djela i kritike (dobar primjer toga je i *Vaznesenje*, koje je Veličković obradio u ovoj knjizi). Veličković kroz ratno i poratno srpsko čitanje Andrića dalje pokazuje kako se jednom uspostavljen kanon nacionalističkog čitanja Andrića može maligno instrumentalizirati kad to političko vrijeme zahtijeva. Naime, raspad Jugoslavije i revitalizacija srpskog nacionalizma potaknuli su dodatno obnavljanje narativa o pretrpljenim traumama i neostvarenoj pravdi koji je dobio prvorazrednu ulogu u (re)konstrukciji srpskog i pravoslavnog kolektivnog identiteta, očišćenog od jugoslavenstva i komunizma.

"Demonstracija kile", naglašava Veličković, uvid je u savremenu *karakazandžijsku* praksu, tačnije, u mehanizme putem kojih se nacionalistički književni diskurs o Andriću brani i baštini danas. Povod nastanku teksta bila je Milutinovićeva knjiga *Fantom u biblioteci* (2022), kao polemičarski odgovor Veličkoviću u kojem je Milutinović zanijekao postojanje srpskog nacionalističkog diskursa o Andriću. Milutinovićevu sposobnost "da

pogleda u ogledalo i ne vidi samog sebe", odnosno indikativnu koliko i ironičnu činjenicu da Milutinović sopstvenu karakterizaciju diskursa odbija da primijeni i na srpsko "pogrešno" čitanje Andrića, Veličković objašnjava savremenom *karakazandžijskom* strategijom. U analizi neprincipijelne primjene vlastitih *naučnih* standarda, Veličković ističe Milutinovićev napor da izbjegne raspravu o tome zašto i kako srpska književna kritika koristi Andrića u interesu srpskog nacionalizma i zašto ga uključuje u konstrukciju kolektivne traume, izvrće ili površno tumači teorijske koncepte o kolektivnoj traumi, poseže za postmodernističkim teorijama o istrošenosti historije iza koje se krije radikalni relativizam, a sve to "da bi umjesto naučne branio nacionalističku istinu, pretpostavljajući akademsku retoriku elementarnoj etici".

Naposlijetku, u posljednjem poglavlju knjige pod naslovom "Gildeamus igitur" Veličković kroz ukazivanje na rasparčavanje Andrićeve Zadužbine i Nagrade pokazuje kako su srpske nacionalne institucije privatizirale i monopilizirale Andrića suprotno volji samog pisca. Ovaj dio knjige predstavlja i dubok uvid u svijest današnje akademske zajednice podno *Kalemegdana, brda za razmišljanje*, gdje se humanizam i nauka "gube u crnoj *karakazandžijskoj* rupi neobuzdane produkcije samopotvrđivanja nacije". *Karakazandžiluk* je danas institucionalizirana akademska proizvodnja nacionalizma u industrijskim razmjerama; unosna za akademsku zajednicu; kao način akademskog napredovanja i sticanja novih privilegija ova industrija trivijalizma, klišeja, šunda opasna je i štetna po samo društvo jer doprinosi njegovoj daljoj radikalizaciji. Možda je pretjerano, ali gotovo proročanski zvuče Veličkovićeve riječi s kraja ovog poglavlja "uzdam se u studente" kojima su korisnija gledanja *Zadruge* od piskaranja i blebetanja epigonskih mediokritetskih naučnika.

Veličkovićeva knjiga zadire u suštinu problema zloupotrebe književnosti i nauke o književnosti za nacionalističke ciljeve, raščlanjujući kompleksnu problematiku na jednostavne faktore i čineći zaključke analize jasnim i nedvosmislenim. Razlozi zašto dolazi do zloupotrebe književnosti leže u

njenom potencijalu kao sredstva političko-ideološke propagande ili u službi revizionizma ili šovinizma, kroz stvaranje "lako probavljivih" ideoloških narativa koji homogeniziraju i mobiliziraju naciju. "Bitka za pisce" (*nacionalizacija* pisca kroz polaganje ekskluzivnog prava na pisca) odjek je samo jednog dijela procesa ideološko-političke instrumentalizacije književnosti, na dubljem nivou ovaj se proces odvija manipulativnim čitanjem piščevog djela, drugim riječima, učitavanjem poželjnog narativa, pri čemu se isti autoritetom nauke i institucija reproducira i postaje kanonom koji se čuva, njeguje i brani (baštini) kroz nacionalističku književnu kritiku. Dalja diseminacija ovakvog "nauka" kroz nova književna ostvarenja na liniji tog kanona, kroz obrazovanje (školski sistem i visokoškolske obrazovne i naučne institucije), javni progovor bilo akademski ili tabloidni, čini da postane općeprihvaćenom istinom kolektiva. U ovom procesu književna kritika ima ključnu ulogu (veću od samog pisca) zato što ona ocjenjujući djelo oblikuje i narativ o djelu, a taj narativ predstavlja dio korpusa društvenog znanja, zbog čega i jeste bitno (svakoj politici) ovladati institucijama koje to znanje proizvode, bilo protežiranjem podobnih mediokritetskih kadrova, bilo marginalizacijom drugačijih (kritičkih) mišljenja ili pak toleriranjem sterilnog naučnog rada u odnosu na prisutnog slona u radnji. Cijena – sitnica: poništavanje vlastitog naučničkog integriteta, pad kvaliteta naučnih radova i proizvodnja kulturne trivijalnosti, redukcija znanja na mitomaniju i dozirano trovanje društva po potrebi mirnodopskih ili ratnih uslova. Veličković se svjesno opredijelio za marginu.

Rukovođen svojom vokacijom i profesionalnim naučnim etičkim vrijednostima kao profesor (srpske) književnosti, književnik, i književni kritičar, i naposlijetku kao humanist, Veličković pokazuje kako je književnost ukradena te kako je postala plijenom nacionalističkog diskursa u kojem se osnovne humanističke vrijednosti: sloboda, dostojanstvo, istina, pravda i empatija, gube u mraku poruka šovinističke mržnje. *Karakazandžiluk* Nenada Veličkovića angažirana je i polemična knjiga, ali ujedno i naučno utemeljen rad o principima književne kritike kao naučne discipline; teorijski potkrijepljena, minuciozno razrađena kroz brojne primjere ideološke

zloupotrebe, jezički i stilski izvedena u britkom polemičarskom duhu u kojem ironija i sarkazam služe ne da zabave, već da čitaocu ukažu na groteskknost fenomena fašizma u književnosti i njegovih monstruoznih posljedica – da efekti ovakve književnosti nisu bili krvavi ona bi i bila smiješna. Knjiga pokazuje kako objektivna naučna kritika može srušiti nacionalne književne mitove i razotkriti njihove ciljeve.

Rastavljajući književnu (piščevu) istinu od laži fabriciranih kroz ideološku reinterpretaciju književnog djela, tj. insistirajući na književnim činjenicama s fokusom na autorovu stvarnu a ne učitanu namjeru, Veličković daje prvenstvo pravu čitaoca na slobodu čitanja, odnosno, pravu na književnost oslobođenu ideološkog balasta, što je poruka knjige koja bi u autorovom stilu mogla glasiti *Smrt fašizmu – sloboda čitaocu*, ništa ideološki već sasvim etički.

Denis Veladžić